

TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM*

Prof.Dr.Ayla OKTAY**

En geniş anlamıyla çocuğun doğumundan ilkokula başlayıncaya kadar süren döneme 'okul öncesi dönem', bu dönemdeki eğitsel etkinliklerin tümüne de 'okul öncesi eğitim' adı verilir. Bu süre içinde aile, okul öncesi eğitim kurumları, yakın çevredeki yetişkinler ve çocuklar, eve alınan kitap, gazete ve dergiler, evde dinlenen radyo-teyp ve özellikle televizyon çocuğun eğitiminde yaşla birlikte artan oranda giderek daha fazla rol oynarlar.

Hayatın ilk beş yılı çocuğun hızlı bir gelişme gösterdiği ve öğrenme kapasitesinin yüksek olduğu bir dönem olduğu gibi, onun sevgiye ve ilgiye de en çok ihtiyacının olduğu bir dönemdir. Bu dönem, çocuğun aynı zamanda çevreden gelen etkilerle de en açık olduğu dönem olarak nitelenebilir. Bu durum, okul öncesi dönemdeki çocuğun içinde yaşadığı aile ortamının, eğer gönderilme imkânı bulabilmişse, okul öncesi eğitim kurumunun, yakın çevre ve iletişim araçları ile gelen etkilerin ne ölçüde önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Aile ortamının, aile içindeki sıcak ilişkilerin, anne-baba arasındaki anlaşma ile çocuğa gösterilen ortak sevgi ve ihtimamın çocuğun yetişmesindeki önemi tartışılmaz. Bu konuda bir genelleme yapılacak olursa, ilk üç yılda hiç bir kurumun, sıcak ve sevgi dolu bir aile ortamının yerini tutamayacağı söylenebilir.

Ünlü uzman Mialaret'e (1977,s.7) göre, "0-3 yaşlarında bir çocuğun eğitimini oluşturan biyolojik, sağlık, beslenme, hareket, duygu, söz ve başka ögeler okul öncesi eğitim kurumlarının, sonra da ilkokulun bu ögelere vereceği değer bakımından çok büyük önem taşırlar. Eğitim kelimesi, çocuğun yaşı ilerledikçe de değişmeden kullanılır, ama içeriği değişir. Bu gerçeğe dayanarak, şu iki esası ortaya koymamız gerekir:

1- Eğitim, çocuğun doğumunda başlar (belki de doğumundan önce) ve ileri bir yaşına kadar sürer.

2- Bu eğitimin içeriği yaş, tarih ve toplum durumlarına göre değişir.

İşte bu iki esas, okul öncesi eğitiminin hem birliğini hem de çeşitliliğini sağlar".

Konu ile ilgili olarak aynı uzmana göre, "okul öncesi eğitimi ile uğraşan her kişi bazı eğitici tutumlar takınmalıdır. Bu tutumlar eğitim görenin yaşı ile değişmez. Her devrenin eğitimine farklı ve değişken olan içerikleri belli başlı özelliklerini sağlar ve eğitmeni özgün problemler bulmaya sevkeder" (Mialaret 1977,s.7).

Okul öncesi dönemdeki çocuğun, öncelikle sağlıklı bir bakım ve beslenmeye ihtiyacı vardır. Bunun yanında anne ve babası ile kuracağı duygusal bağlar, onun neşeli, zevkli, hoş, sevgi dolu bir insan olması yolunda önemli etkenlerdir. Ayrıca aile, çocuğun anadilini konuşmadaki başarısı konusunda da en etkin kurumdur.

"... çocuk doğar doğmaz, örneğin sağlığının korunması veya beslenmesi alanında kazandığı bazı alışkanlıklar, temiz, hoş ve zevkli bir ortamda yaşaması, çocuğun çevresindekilerle ilk duygusal, toplumsal ilişkileri, genel bir terim olan 'eğitim' in parçalarını oluşturur. Yaşamın bu ilk döneminde özel bir önem taşıyan unsurlar, dil öğrenimi, ifade, haberleşme ve başkalarının meramını anlama olanaklarının gelişmesidir" (Mialaret 1977, s.8).

Çocuğun okul öncesi dönemdeki çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmek, bugünkü

* Malatya, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde, 15-17 Haziran 1989 tarihinde yapılan Eğitim Bilimleri Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuş ve İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu, Bildirileri (Şubat 1990) içinde kısmen basılmıştır.

** Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksekokulu Müdürü.

bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlarla artık çoktan yalnız başına ailenin başarabileceği bir konu olmaktan çıkmış durumdadır. Çocuğun, devamlı sağlık kontrolleri için çocuk doktoruna, fiziksel gelişimi ile birlikte ruhsal gelişimini ne oranda gerçekleştirdiğini belirlemek açısından ruh hekimi, psikolog vb. uzmanlara, evde ailenin kendisine sağlayamadığı eğitim imkânlarını vermek ve düzenli bir öğretim programına başarı ile katılmaya hazırlamak için annenin dışında eğitimcilerde ihtiyaç vardır. İşte okul öncesi eğitim kurumları özellikle bu açıdan günümüzde ailelere gerekli eğitim desteğini sağlayan temel kuruluşlar olarak çok önemli bir işlevi yerine getirmektedirler.

Bugün çeşitli ülkelerde geçen yüzyıldan beri işlev görmeye başlayan okul öncesi eğitim kurumları giderek gelişmekte, çocuğun sağlıklı bakımı, beslenmesi, özellikle kendine güven, kişiliğinin gelişmesi, iyi alışkanlıklar kazanabilmesi, sosyal gelişimini gerçekleştirecek bir arkadaş ortamının yaratılmasının yanı sıra, çocuğun fiziksel olarak gelişebilmesi için gerekli hareket ve oyun ortamını sağlayan, aileye küçük çocuğun bakımı ve eğitimi işinde destek olan kurumlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. İlk çocukluk çağının insan hayatındaki önemine ilişkin bilgiler arttıkça, bu kuruluşların, dünyanın çeşitli ülkelerinde giderek daha fazla önem kazandıkları da gözlenmektedir.

Okul öncesi kurumları, gelişen toplumlarda giderek resmî okul sisteminin bir parçası haline gelirken; devlet, yerel yönetimler, vakıflar, gönüllü özel kişi ve kuruluşlar okul öncesi eğitim kurumu açıp çalıştırmaktadırlar. Böylece çalışan kadının çocuğuna güvenli bir bakım ve eğitim hizmeti sağlanmasına yardımcı olurken; büyük şehirlerin apartman tipi konutlarında, giderek daha fazla çekirdek haline dönüşen aile ortamlarında azalan sosyal ilişki imkânlarını hem çocuğa hem de yer yer anneye sağlamak açısından çok önemli bir işlev görmektedirler. Böylece okul öncesi kurum, yalnızca çocuğun eğitimi konusunda aileye yardımcı olmanın ötesinde, annenin veya ailenin bazı sorunlarına çözüm imkanlarını bulabileceği merkezler haline dönüşmektedir.

Bu konuda ilgi çekici uygulamaların yer aldığı İngiltere'de yapılan araştırmalar, okul öncesi kuruma gitmenin, özellikle sosyo-kültürel düzeyi düşük ailelerden gelen çocuğa çeşitli kazançlar sağladığını göstermiştir (Jowett, S. ve Sylvia, K. 1986).

Bilimsel olarak batıda kuruluşlarını ünlü eğitimci Froebel'e borçlu olan okul öncesi eğitim kurumları, bugün dünya ülkelerinde oldukça farklılık göstermektedir. Bir çok ülkede, bu dönem eğitimi ile ilgilenen pek çok kuruluş ve dernek vardır. "Bu çeşitlilik kısmen okul öncesi eğitime bağlı girişimlerin arkasındaki ulusal düzeyde koordinasyon yetersizliğinin sonucudur" (Mialaret 1977). Bu çeşitlilik, okul öncesi eğitim imkânlarının sağlanması açısından önemli bir katkı sağlamakla birlikte ulusal koordinasyon yetersizliği; açılan kurumların işleyişi, programları, çalışan personel açısından her zaman belirli standartlara ulaşılabilmesini de imkânsız kılmaktadır.

Okul öncesi eğitimin amaçları

Dünya Okul Öncesi Eğitim Örgütü (OMEP)'nin uzun yıllar başkanlığını yapmış olan ünlü uzman Mialaret, her ülkede genel olarak okul öncesi eğitimin amaçlarını; 'toplumsal amaçlar' (çalışan kadınların çocuklarına bakmak, her sınıftan çocuğa eğitim imkânı hazırlamak, çocuğun sosyalleşmesine yardımcı olmak), 'eğitici amaçlar' (dil-iletişim, duyu organlarının ve çevreye duyarlılığının geliştirilmesi), 'çocuğun gelişmesi ile ilgili amaçlar' (çocuğa yapılacak eğitimsel etkilerin, çocuğun gelişim evrelerini göz önünde bulundurarak, onun herhangi bir eksiklik ve kırıklık duygusuna uğramamasını sağlamaya çalışmak) şeklinde özetlemektedir (Mialaret 1977).

Okul öncesi eğitimin amaçları ülkeden ülkeye, toplumdan topluma, hatta aile-

den aileye bile farklılıklar gösterebilir. Bazı ülkelerde amaçlar ülke genelinde açıkça ortaya konmuştur. Bazı ülkelerde açıkça belli olmamakla birlikte, ailenin bu konudaki anlayışına göre şekillenmektedir (Mialaret 1977).

Ancak hangi şekilde belirlenirse belirlensin, okul öncesi eğitimin amaçları ülkenin genel eğitim felsefesinin dışında bırakılamaz. Bu açıdan bakıldığında ise bazı ülkelerde bireysel özellikler-kişi özgürlükleri, yetenekler, yaratıcılık ön plâna çıkarırken, bazı ülkelerde de toplumsal uyum, ön plâna alınmaktadır. Bazı ülkelerde ise eğitimin amaçları belirlenirken, hem bireyin özellikleri hem de toplumsal uyum ve gelişmenin sağlanması birlikte ele alınmaktadır. Türkiye'de okul öncesi eğitim; eğitimin genel amaçları doğrultusunda, toplumsal uyum, ulus sevgisi vb. özellikler ile birlikte bireysel özellikleri de geliştirmeyi amaçlamanın yanı sıra, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için önlem olmak üzere, elverişsiz çevrelerden gelen çocuklara iyi bir anadil kazandırma ve daha iyi yetişme ortamı sağlamaya da temel amaçlar arasında yer vermiş durumdadır (Ural 1986).

Türkiye'de okul öncesi eğitimin durumu

Tarihçe: Türkiye'de okul öncesi çocuğun eğitimi çok uzun yıllar ailelerinin sorumluluğunda bırakılmıştır. Bu alana hizmet veren kurumların açılmasının başlangıcı yüzyılımızın başlarına rastlamaktadır. Özellikle batıdan eğitimle ilgili yeni görüşlerin ülkemize gelmeye başlaması ile ülkenin çeşitli alanlardaki yetişmiş insan gücünü karşılamak üzere açılan batı modelinde okulların yanı sıra, çoğunluğu özel kişi ve kurumlar tarafından açılmış olan okul öncesi kurumlarda görülmeye başlanmıştır. Bu konuya ilişkin resmî çalışmaların ilki, 1915'de gerçekleştirilen anaokulları yönetmeliği ve 1914-1915 yılında öğretmen okuluna ana okulu öğretmeni yetiştirecek bir bölümün eklenmesidir. Kız Öğretmen Okulu, o zamanki adıyla Darülmuallimat'ın içinde yer alan bu bölüme ek olarak bir ana mektebi açılmıştır. Bu kısım, açılması düşünülen ana mekteplerine bir yıl okuma ile öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur (Ergin, 1977,s.679). 1915-16 yılında ana muallim mektebinden 56 talebe diploma almıştır. 1916-17'de okulun mevcudunda büyük bir artış görülmüştür (803 yatılı, 276 gündüzlü). 1917-18'de ana muallim kısmından 217 talebe diploma almıştır. Ana mekteplerinin bir türlü açılmaması ve Ana Muallim Mektebi'nden çıkan muallimlerin fazla yekün teşkil etmesi dolayısıyla, 1919'da Ana Muallim Teşkilâtı'nın lağvına karar verilmiştir. Bu kısım, 5 yıllık çalışma sonunda 370 ana muallim diploması vermiştir (Ergin 1977, s.7).

Görüldüğü gibi, okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme işi Türkiye'de oldukça erken, yüzyılın başlarında düşünülmüş, gerçekleştirilmiş olmakla birlikte mezun olan öğretmenlerin çalışabilecekleri sayıda ana okulu açılmadığı için okul kapatılmak zorunda kalmıştır. Kuşkusuz bunda, o sıralarda ülkenin içerisinde bulunduğu savaş koşullarının büyük etkisi bulunmaktadır. I.Dünya savaşı ve onun arkasından gelen Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki kalkınma çabaları, ülke kaynaklarının daha dikkatle kullanılması yolunda tedbirlerin alınmasına yol açarken, bu kaynakların daha çok ailenin sorumluluğunda olan okul öncesi eğitim yerine, özellikle ilk öğretim için kullanılması tercih edilmiştir.

Daha sonra 25 Ekim 1925 ve 29 Ocak 1930 yıllarında çıkarılan iki tamimle, ilk öğretimin geliştirilmesi için bütçe imkânlarının anaokullarından ilk öğretime kaydırılması yolunda bakanlığın görüşleri okullara bildirilmiştir. Bakanlığın bu iki tamimi üzerine vilayetlerde daha önce açılmış bulunan okul öncesi kurumlar da kapatılmıştır(Ergin 1977). "Maarif vekaleti bütçesinden kaynak alan bağımsız ve ilkokullara bağlı anaokullarının kapatılmaları yolundaki tamiminde ana mekteplerinin istisnai olarak bütçesi müsait vilayetlerde, fabrikalarda ve ziraatta çalışan ve çocuklarını çalıştığı saatlerde tevdi edecek kimsesi bulunmayan bir çok anaların bulunduğu yerlerde ve yalnız bu esvabı mucibe ile açılabilir. Vekalet yapacağı tefişlerde, bu nevi mekteplerde bulunan çocukların annelerinin çalışmayanlardan ol-

duğunu görürse, hiç mazeret ve müsamaha göstermeksizin kapatacaktır" (Ergin 1977, s.2052), hükmünün bulunması nedeniyle İstanbul'da çalışan fakir kadınların çocuklarını bırakabilecekleri 'çocuk yuvaları' açılmaya başlanmıştır.

"Hayatını amelelikle, işçilikle kazanmak mecburiyetinde bulunan dul ve fakir kadınların 3-7 yaşları arasındaki çocuklarını sabahdan akşama kadar oyalamak, yedirmek, içirmek ve terbiye etmek maksadıyla, 1932 yılında İstanbul Belediyesi tarafından bir çocuk yuvası açılmıştır. İşe giden kadınlar, sabahları çocuklarını getirip müesseseye bırakırlar ve akşam işten döndükleri zaman alıp barındıkları yere götürürler" (Ergin 1977, s.2061). Ergin, bu kurumun yemekli ve anaokulu niteliğinde olduğunu ifade etmektedir.

Cumhuriyetin ilânında 38 ilde 80 anaokulu olup, 5880 öğrenci eğitimmekteydi. Harf inkilâbından sonra ilk öğretime önem vermek amacı ile anaokulu ve ana sınıflarına ayrılan ödenekler ilk öğretim hizmetine aktarıldığından, ana okulları 1937-38 öğretim yılında tamamen kapatılmıştır.⁽²⁾ Bu nedenle Maarif 1937-1938 yılı istatistikinde, resmî anaokulları hiç yer almazken, özel anaokulları sayısı 47, öğretmen sayısı 59, öğrenci sayısı da 1555 olarak gösterilmektedir.⁽³⁾ Aynı kaynak, bu okulların yalnızca Ankara (1 tane), İçel (1 tane), İstanbul (9 Türk özel, 25 azınlık, 3 yabancı-toplam 37), İzmir (4 Türk özel, 2 azınlık, 2 yabancı-toplam 8) illerinde bulunduğunu göstermektedir. Bu verilerde özellikle dikkat çeken husus, yalnızca 14 Türk anaokuluna karşılık, 32 azınlık ve yabancı anaokulunun bulunmasıdır.

Okuma çağına girmemiş çocukların eğitimi konusu cumhuriyet döneminde ilk kez 1949'da İV. Milli Eğitim Şurası'nda, "Aile eğitimi üzerinde durulması, ailede demokratik eğitimin uygulanması için çeşitli yöntemlerden faydalanılması gereği" şeklinde belirtilmiştir (Ataünal Özalp 1977, s.239).

1953'deki Millî Eğitim Şurası'nda, okul öncesi eğitim kurumlarının açılması ile ilgili hükümlerin yeniden yer aldığı görülmektedir. "Yer ve vasita temini şimdilik ferdi teşebbüslere, mahallî idarelerin yardımlarına bağlı olmakla beraber, vekalet bu hususta elinden geleni yapacaktır" (Ataünal Özalp 1977, s.268).

1960'lardan sonraki durum: 222 sayılı ilk öğretim ve eğitim kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, 16 Haziran 1962 tarihinde anaokulları ve ana sınıfları yönetmeliği yayınlanmıştır.⁽⁴⁾ Daha sonra konu ikinci 5 yıllık kalkınma plânında şu cümlelerle yer almıştır: "Okul öncesi eğitimi 3-6 yaş çocuklarının eğitimidir. Bu eğitim ancak anne eğitiminden yoksun çocukları ele alacaktır. 1968-72 döneminde okul öncesi eğitim hizmetleri bağımsız anaokulları ve ilk okullara bağlı ana sınıfları kurularak geliştirilecektir. Bütün kız enstitülerinde öğretim programının geliştirilmesi amacı ile çocuk yuvaları açılacaktır".⁽⁵⁾

Üçüncü ve dördüncü kalkınma plânlarında, daha çok anne eğitiminden yoksun işçi çocuklarının yoğun olduğu yörelerde ve kırsal kesimde yaygınlaştırılması ve ülke ihtiyaçlarına uygun bir modelin geliştirilmesi yolunda çalışmalar yapılması gereği belirtilirken, beşinci 5 yıllık kalkınma plânında okul öncesi eğitimin (5-6 yaş nüfusunun) okullaşma oranının % 10'a çıkarılması ve bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için anaokulları ile ana sınıflarının yaygınlaştırılması için kamu ve özel kuruluş imkanlarından azami derecede faydalanılacağı belirtilmektedir (Ural, 1986, s.16-17).

Bu konu ile ilgili olarak beşinci 5 yıllık kalkınma plânının son yılı olan 1989 yılı programında, "bu kademedeki okullaşma oranının 1987-88 öğretim yılı için ön-görülen plan hedeflerinin gerisinde kaldığı" bildirilmektedir.⁽⁶⁾

(2) Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sisteminde Gelişmeler 1923-1988. Ankara: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Araştırma Plânlama Koordinasyon Kurulu, 1988.

(3) 1937-38 Maarif İstatistik Yıllığı, İstanbul, 1939.

(4) Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1923-1988 Ankara: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Araştırma Plânlama Koordinasyon Kurulu, 1988.

(5) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı. Ankara Devlet Plânlama Teşkilatı, s.163

(6) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1985-89). 1989 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık, D.P.T.

Ülkemizde okul öncesi kurumların açılışında eğitimin, özellikle Mialaret'in de-yimi ile toplumsal amaçları ağır bastığından, yalnız Millî Eğitim Bakanlığı değil, Çalışma ve Sağlık Bakanlıkları da çıkardıkları çeşitli kanun ve yönetmeliklerde, özellikle çalışan kadınların ve çocuklarının bakımı ve eğitiminde onlara yardım edilmesini sağlayıcı hükümler yer almıştır. Böylece iş kanunda, çalışan kadınların çocuklarının bakımı ve eğitimi ile ilgili hükümler, işverenlere bu konuda bazı yükümlülükler getirirken, 27 Ekim 1983 tarih ve 18059 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 0-5 yaş çocuklarının bakımı ve eğitimi ile ilgili kurumların açılması ve denetlenmesini de Sağlık Bakanlığının görevleri kapsamına almıştır. Aynı kanuna dayanılarak çıkarılan, 26 Aralık 1983 tarih ve 18263 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 'özel kreş ve gündüz bakım evleri kuruluş ve işleyiş esasları hakkında yönetmelik', özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılacak olanlarla ilgili çalışma, personel ve denetim şartlarını belirtmektedir (Ural 1986).

Bugün Türkiye'de okul öncesi eğitim hizmeti veren kurumlar, yukarıda belirttiğimiz çeşitli yasa ve yönetmelikler uyarınca, resmî ve özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılmakta ve kuruluş özelliklerine göre Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının ilgili organları tarafından denetlenmektedir.

İstatistikler incelendiğinde, son 50 yılda okul öncesi eğitim kurumlarının sayı yönünden önemli bir gelişme gösterdiği söylenebilir. 1937-38 yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan 47 anaokulu ile 1555 öğrenci mevcut iken, 1987-88 yılında okul sayısı 454, öğrenci sayısı da 15134'e ulaşmıştır.⁽⁷⁾ Tablo 1 de yer alan, 1987-88 yılına ait Türkiye'deki tüm okul öncesi eğitim kurumlarının sayı değerleri ve okullaşma oranına bakıldığında ise ülke düzeyinde 136504 çocuğun toplam 3827 kurumda okul öncesi eğitim hizmeti aldığını, 8 milyonu aşan 0-6 yaş grubuna göre okullaşma oranının ancak % 1.4'ü bulunduğu görülmektedir. Bu sayılar, mevcut kurumların kalite yönü hiç konu edilmeden yalnızca sayı yönünden bile ihtiyaçların ve hedeflerin çok gerisinde gerçekleşebildiğini göstermektedir. Bu alandaki gelişmenin hızlandırılması, devlet, yerel yönetimler, özel ve tüzel kişilerin katkı ve işbirliği ile kurulacak yeni ve çok sayıdaki kurumun hizmete girmesi ile gerçekleşebilir. Ancak sayıca artışın, okul öncesi çağdaki çocuklarımızın ihtiyaçlarını karşılayabilmekte yeterli olamayacağı kuşkusuzdur. Okulların sayısı artırılırken, programlarının niteliği, öğretmen, malzeme ve fizikî imkânlar yönünden daha iyi duruma getirilmesi de hedeflerin arasında önemle yer almalıdır.

Bugün ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı tarafından ve bu bakanlıkların izniyle açılmış olan okul öncesi kurumların çeşitli adlar altında çalıştıkları görülmektedir. Bunların arasında en sık rastlananlar şöyle sıralanabilir: Millî Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulları, ana sınıfları-hazırlık sınıfları, uygulama anaokulları; Sağlık Bakanlığına bağlı çocuk yuvaları, bakım evleri, çocuk klüpleri, çocuk evleri. Bunlara ayrıca çeşitli üniversitelerimizin bünyelerinde ilgili bölümler için uygulama ve program geliştirme çalışmaları amacı ile açılmış bulunan okul öncesi eğitim merkezlerini de ekleyebiliriz.

Bu kısa sınıflandırma bile, ülkemizde okul öncesi eğitim hizmeti veren kurumların sağladıkları eğitim hizmeti yönünden de farklılıklarının bulunduğunu düşündürmektedir. Bu alanda ülke düzeyinde kapsamlı bir araştırma bulunmamakla birlikte, yaptığımız gözlemler, ülkemizde okul öncesi eğitim hizmeti veren kurumlar içinde amacı, yalnızca çocuğa bakım ve gözetim sağlamak veya yalnızca ilkokula hazırlamak olan kurumlar olduğu gibi; çocukların bireysel özelliklerine önem veren, yaratıcılığı destekleyen, çocukta öz denetim güven duygusunu geliştirmeyi amaçlayanların da var olduğunu göstermektedir. Hatta aralarında Montessori, Froebel yöntemi vb. gibi belirli bir felsefî görüşten kaynaklanan eğitim yöntemlerini kullanan

(7) Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1923-1938. Ankara: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Araştırma Plânlama Koordinasyon Kurulu, 1988.

kurumların da var olduğu gözlenmektedir. Kurumların hepsi kendi kuruluş amaçlarına uygun olarak hizmet vermeye çalışmaktadırlar. Bütün bu çalışmalar, son derece saygıdeğer ve önemli olmakla birlikte, okul öncesi eğitimin kalite yönünden yükseltilmesinde, bu kurumların öğretmen kaynağı, program, araç-gereç ve fizik mekan yönünden daha iyi bir duruma getirilmeleri de son derece önemli bir başka noktadır.

TABLO 1 : 1987-88 ÖĞRETİM YILINDA KAMU-ÖZEL 0-6 YAŞ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM GÖSTERGELERİ

KONULAR	KAMU				ÖZEL		GENEL	
	M.E.B.	S.S.Y.B.	Çeşitli kamu	M.E.B.	S.S.Y.B.			
Okul veya sınıf sayısı	23	2715	314	26	262	161	326	3827
Çocuk sayısı	2406	85855	8696	3563	17321	5471	13192	136504
Öğretmen sayısı	160	4765	846	-	-	14	-	6162
Öğretmen/öğrenci	14	18	10	-	-	14	-	14
Okulların								% 1.4

Kaynak: D.P.T. 5.Beş Yıllık Kalkınma Planı 1989 Yılı Programı.

Bu konuda bazı çalışmaların yapıldığı gözlenilmekle birlikte, bunların yeterli olmaktan çok uzak olduğu da söylenebilir. Bu çalışmaların bir örneği, Millî Eğitim Bakanlığının okul öncesi kurumlarda uygulanacak programlara ilişkin hazırlıklarıdır. Bu programda okul öncesi çocuklarının özellik ve ihtiyaçlarının dikkate alınacağı belirtilmektedir. "Okul öncesi eğitim çağı çocuklarının özellik ve ihtiyaçlarını dikkate alacak bir program hazırlanmaktadır" (Ural 1986,s.19). İlköğretim Genel Müdürlüğü, Meslekî Eğitim Fakültesi, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Özel Eğitim Kurumları Daire Başkanlığı ve Özel Eğitim Dairesi Başkanlığının işbirliği ile hazırlanan bu programa ait uygulamalar hakkında henüz kesin veriler bulunmadığı için, programın ne ölçüde uygulanabilir olduğu bilinmemektedir.

Okul öncesi kurumlarında öğretmen kaynağı da önemli ölçüde çeşitlilik göstermektedir. Cumhuriyet döneminde okul öncesi öğretmeni yetiştirmek üzere 1927 yılında Ankara'da açılan Ana Muallim Mektebi'nin 1930-31'de İstanbul'a nakledilmesi ve daha sonra da kapatılmasından (Oğuzkan,F.1982) sonra okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme çabalarına uzun bir süre ara verildiği görülmektedir. Yıllar boyunca ihmale uğramış bu alandaki gelişmelerin 1960'lı yıllardan sonra giderek artması ile birlikte öğretmen kaynağı bulma konusu da yeniden ele alınmış, Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi bölümü mezunlarının bu kurumlara öğretmen olmaları sağlanmıştır. Zaman zaman bakanlıkça alınan kararlarla kadro fazlası ilkokul öğretmenlerinin de bu alanda görevlendirilmeleri söz konusu olmuştur.

Bugün bakanlıkça her seviyedeki okullarda görev yapacak öğretmenlerin yüksek öğrenim görmeleri zorunlu hale getirildiğinden, bir yandan daha önce atanmış, lise seviyesi okullardan yetişmiş öğretmenlerin ön lisans eğitimi programlarına devamları gerçekleştirilmeye çalışılırken, bir yandan da öğretmenlerin hizmet içi kurslar aracılığıyla yeni bilgilerle donatılmaları sağlanmaktadır. (Ayrıca okul öncesi eğitim kurumlarına temel öğretmen kaynağı olarak ön görülen ön lisans okulları 1980 yılından bu yana Ankara, Konya ve İstanbul'da faaliyetlerini sürdürmektedir).

Yapılan araştırmalar, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda çeşitli sorunlarının bulunduğunu da ortaya koymaktadır. Öğretmenler, yöneticilerin, ana-babaların ve denetleyicilerin okul öncesi eğitim hakkında bilgilerinin yetersiz oluşundan, okul binalarının yetersizliğinden, öğrenci sayısının fazlalığından, araç-gereç ve yardımcı personelin yetersizliği vb. gibi konulardan yakınmaktadır (Oktay 1984). Okul sahipleri ve yöneticiler ise özellikle, müfettişlerin yetersizliğinden, nitelikli öğretmen sayısının azlığından, okul öncesi çocukları için hazırlanmış kaliteli yayınlar ve araç-gereçlerin azlığından, uygun bina bulmanın zorluğundan, parasal yönden destek görmemekten vb.den şikayetçiler (Oktay 1985).

Okul öncesi kurumların 'kalite' yönünden araştırılmasına yönelik olarak yaptığı bir çalışmada Ülküer, yukarıda sözü edilen iki araştırmanın sonuçlarını doğrular nitelikte bulgular elde etmiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre, anaokulları araç-gereç, yöneticilerin ve müfettişlerin yol göstermedeki bilgi ve becerileri açısından yetersiz buldukları gibi, kalite açısından bölgeler arasında da önemli farklılıkların olduğu belirlenmiştir (Ülküer 1989, s.37-46).

Bütün bu bulgular, ülkemizde okul öncesi eğitim kurumlarının sayısal açıdan yeterli düzeye ulaşamadıkları gibi, çalışma şartları ve nitelikleri yönünden de gerekli gelişmeyi gösteremediklerini ortaya koyan ipuçlarıdır.

Okul öncesi eğitim kurumlarının sayı ve kalite yönünden geliştirilmelerinde; öğretmen kaynağı, program, araç-gereç, bina imkanlarının iyileştirilmesinin yanı sıra, ailelerin bu kurumların gerçek amaçları hakkında bilgi sahibi olmaları ve okul öncesi eğitimi hiç değilse ilkokul öncesi 1-2 yıl süre ile tüm çocuklar için gerekli görmeleri de büyük rol oynayacaktır.

Bu konuya ilişkin olarak İstanbul'da okul öncesi kurumlarda çocukları bu-

lunan bir grup anne üzerinde yaptığımız bir pilot araştırma, bu alanda önemli bir bilinçlenmenin oluşmaya başladığını ortaya koyan ilgi çekici sonuçlar vermiş bulunmaktadır.

İstanbul'un çeşitli semtlerindeki 10 anaokulundan tesadüfi seçme ile anket uyguladığımız 114 anneden, 2'si okur yazar, 6'sı ilkokul, 9'u ortaokul, 52'si lise ve 45'i üniversite mezunudur. 114 anneden 80 tanesi çalışmakta olup, 34 tanesi ev hanımıdır.

Bu araştırmada uyguladığımız anketin 'okul öncesi kurumdan beklentiler' konusu ile ilgili bölümünde, annelerin okul öncesi kuruma çocuklarını göndermede sırası ile 1- Kişiliğin gelişmesi (% 89), 2- Yaşlılarıyla birlikte olması (% 84), 3- Paylaşmayı ve yardımlaşmayı öğrenmesi (% 83), 4- Sosyal yaşama hazırlanması (% 80), 5- Çeşitli beceriler kazanması (% 80), 6- Zihinsel gelişime katkıda bulunması (% 75), 7- İllokula hazır olması (% 62), 8- Annenin çalışması (% 51), 8- Yemek-uyku alışkanlığını kazanması (% 40), 9- Anadilini iyi öğrenmesi (% 35) vb. hedefledikleri; çocuğun bale-dans, okuma-yazma, yabancı dil öğrenmesi, iyi beslenmesi, annenin gün boyu serbest kalabilmesi gibi konuların ise okul öncesi kurumdan beklentiler arasında daha az bir sıklıkta (% 20'nin altında) yer aldığı görülmektedir.

Bu bulgularla Mialaret'in (1977) okul öncesi eğitimin amaçlarının sıralanması ile ilgili çalışmasındaki bulgular karşılaştırıldığında, önemli benzerliklerin var olduğu gözlenmektedir. Mialaret'in amaçlar sıralamasında 1. ve 3. sırada zeka gelişimi ve çocuğun topluma kazandırılması yer almaktadır. Bu iki konu bizim çalışmamızda annelerin yaptığı sınıflandırmada 2. ve 4. sıralarda yer almıştır. İllokula hazırlama, Mialaret'in çalışmasında 7.amaç iken, bizim çalışmamızda 5. sırada yer almaktadır.

Görüldüğü gibi, annelerimiz özellikle okul öncesi eğitim kurumundan çocuğun kişiliğinin gelişimine katkıda bulunmasını, sosyal gelişim ve toplumsal davranışları kazandırmasını, zihinsel gelişmeyi ve ilkokula hazırlamayı gerçekleştirmesini beklemekte ve bu beklentilerle çocuklarını okul öncesi kuruma göndermektedirler. Hatta bu beklentiler, annenin çalışması nedeni ile çocuğunu okul öncesi kuruma vermek istemesinden daha önce gelmektedir.

Bu araştırma sonuçları, okul öncesi kurumların yeniden düzenlenmesi, plan, program ve uygulamalarını düzenlerken, annelerin ihtiyaç duyduğu alanlara dikkat edilmesi yönünden ilgi çekicidir.

Anket uyguladığımız annelerin çocuklarının okul öncesi kurumdan nasıl etkilendiği ile ilgili ilk beş sırada verdikleri yanıtlar şöyle sıralanmaktadır: 1- Çeşitli beceriler kazandı (% 68), 2- Kendine güveni arttı (% 66), 3- Paylaşmayı-yardımlaşmayı öğrendi (% 49), 4- Bilgisi arttı (% 49), 5- Arkadaş ilişkileri düzeldi (% 48). Görüldüğü gibi, verilen yanıtlar olumlu davranış kazanımı ile ilgilidir.

Anaokullarının hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda ise ilk 5 sıra şöyledir: 1- Temiz ve sağlık koşulları iyi olmalı (% 96), 2- Temel alışkanlıkları kazanabilmeli (% 88), 3- Güvenli ve tehlikelerden arınmış olmalı (% 84), 4- Düzenli ve iyi beslenme sağlamalı (% 82), 5- Eğitim ve öğretim sistemli ve iyi düzenlenmiş olmalı (% 74).

Anneler iyi bir anaokulu öğretmeninin niteliklerini ise şöyle sıralamışlardır: 1- Mesleğini ve çocukları sevmeli (%97), 2- Çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgili olmalı (%93), 3- Ruh sağlığı iyi olmalı (%83), 4- Sabırlı olmalı (%81), 5- Davranışlarıyla örnek olmalı (%79).

Görüldüğü gibi anneler, okul öncesi eğitim kurumlarında görev alacak öğretmenlerin mesleğini ve çocukları sevmesi kadar, alanında bilgi ve beceri sahibi ve ruh sağlığı yerinde, örnek davranışları olan yetişkinler olmalarını isteyerek, çocuklar için uygun buldukları öğretmen örneğini açıkça ortaya koymaktadırlar. Oysa yapılan bir araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren ön lisans programına katılan grubun çoğunluğunun bu mesleği sonuncu olarak tercih ettikleri

ve meslekte kendilerini yetiştirme eğilimlerinin yetersiz düzeyde olduğu yolunda bulgular elde edilmiştir (Ülküer 1988,s.38-42). Bu konunun, okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren yüksek okullara giriş şartlarının yeniden düzenlenmesi sırasında dikkate alınması yerinde olur. Bu alanda görev yapacak öğretmen adaylarının, istekli gençler arasından seçilmesinin sağlayacağı başarı, okul öncesi eğitim kurumlarının toplumda daha kolay kabul edilmelerine, hatta bu alanda daha çok ve daha kaliteli kurumlar açılması yönünde taleplerin artmasına da büyük katkıda bulunacaktır.

Sonuç

Ülkemizde okul öncesi eğitim yaklaşık 75 yıla yakın bir süredir geliştirilmeye çalışılan bir eğitim basamağıdır. Savaşlar, eğitim seferberliğinde okur-yazarlık yönünde yapılan tercihler Türk toplumunun geleneksel aile yapısı, uzun yıllar okul öncesi eğitimin hemen bütün sorumluluğunun ailelere bırakılmasına neden olmuştur. Dünya çocuk yılı olarak kutlanan 1979 yılından sonra geçen 10 yıl içinde Türkiye'de bu alanda önemli gelişmelerin sağlandığı da söylenebilir.⁽⁸⁾ Ancak bu gelişme, sayısal yönden yetersiz olup, plan hedeflerine bile ulaşamadığı gibi, açılan okul öncesi eğitim kurumlarının plân-program, araç-gereç, öğretmen, bina (kısaca kalite) yönünden gelişmiş dünya ülkelerindeki düzeye de erişemedikleri yapılan çeşitli araştırma ve gözlemler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin okul öncesi eğitim konusundaki beklentilerinin, okul öncesi eğitimin genel amaçları ile okul öncesi kurum ve öğretmenlerinin ideal niteliklerine çok yakın olması, dikkatle üzerinde durulması gerekli bir husustur.

Ancak bu konuda toplumun bütününün eğitilmesi ve bunun için gerek örgün eğitim gerekse kitle iletişim araçları aracılığıyla bilgi verilmesi, kamuoyunun bu alandaki taleplerini arttıracaktır. Ayrıca, insan hayatında öğrenme hızı ve kapasitesinin en yüksek olduğu bu dönemin önemi göz önünde bulundurularak, Millî Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının işbirliği ile, hem okul öncesi kurumların açılma işini plânlamaları, hem de üniversitelerle işbirliğini gerçekleştirerek öğretmen, yönetici, müfettiş ve yardımcı personelin mesleğe hazırlık ve meslekiçi eğitimlerinin belirli bir plân içinde gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ele alması gerekli bir başka önemli nokta ise, okul öncesi kurumlarla ilk öğretim arasında bir eşgüdümün sağlanmasıdır. Okul öncesinde çocuk hakkında toplanan bilgilerin ilkokuldaki öğretmene aktarılması, ilk öğretim kademesinde çocuğu daha kolaylıkla tanınmasına yardımcı olacaktır. Bu yolla çocukları daha kolay tanıma imkanını bulan ilkokul öğretmeni, onların bireysel özelliklerinin gelişmesine daha fazla yardımcı olabilir. Böylece okul öncesi kurumun başlattığı eğitim çabaları, devamlılık kazanarak, daha etkin ve kalıcı bir sonuca ulaşabilir.

(8) Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sisteminde Gelişmeler 1923-1988. Ankara: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Araştırma Plânlama Koordinasyon Kurulu, 1988.

KAYNAKÇA

Ataünal,A., ve Özalp,R.(1977), **Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı**. İstanbul:Millî Eğitim Yayınevi.

Ergin,O.(1977)., **Türk Maarif Tarihi (Cilt 1-2)**. İstanbul: Eser Matbaası.

Jowett,S., ve Sylvia,K. (1986), Does Kind of Pre-school matter? **Educational Research**, 28(1).

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (1988). **Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988)**. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Mialaret,G. (1977), Dünyada Okul Öncesi Eğitimi. **Okul Öncesi Eğitimi**. Ankara: UNESCO Türk Millî Komisyonu.

Oğuzkan,F. (1982), Ülkemizde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi. **Eğitim ve Bilim Dergisi**, 7 (38).

Oktay,A. (1984), Okul Öncesi Eğitime Toplu Bir Bakış. **Okul Öncesi Eğitim ve Sorunları**, Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Oktay,A. (1985), Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Sorunları ve Öneriler **YA-PA Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri II-III**.

Öz,F. (1983), Okul Öncesi Eğitimi. **Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim**. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları 91.

Ural,M. (1986), Ülkemizde Okul Öncesi Eğitimin Yeri ve Önemi. **YA-PA Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri IV**.

Ülküer-S,N. (1988), Anaokulu Önlisans Programına Devam Eden Öğrencilerin Ekonomik, Sosyal, Kültürel Eğitimi ve Psikolojik Durumları. **Çağdaş Eğitim**, Sayı 136.

Ülküer-S,N. (1989), Ana Sınıflarında Kalite ve Bilgiler Arası Farklılıklar. **Eğitim ve Bilim**,13 (71).